

Вектори на руския иредентизъм

Проф. д-р Нина Дюлгерова

Толерантност и нетърпимост

в международните отношения, 2007, с. 250-265

Кавказ е регион, който след повече от две столетия в границите на Руската (Съветската) империя, отново се превръща в гранично пространство, белязано от промените, конфронтацията и многобройните проблеми. Колапсът на съветската система създава вакуума и възражда нестабилността, които очертават новите контури на глобалното и регионалното противопоставяне в този регион, чиито основен сегмент е перманентен – геостратегическото значение на енергийните суровини и транспортните коридори.

Неоспоримо е силното и въздействащо присъствие на един от основните участници в кавказките процеси – Руската Федерация. Нейните външнополитически приоритети са представени в приетите през 2000 и 2005 г. доктрини за външната политика на Руската Федерация. В прагматичен план параметрите и същностната характеристика на руската външнополитическа парадигма са оформени от министъра на външните работи С. Лавров¹. Той развива тезата за еволюцията на международната ситуация, която определя и ролята на Русия в глобалната политика. Нещо повече, оформящите се нови реалности очертават и формиращата се нова архитектура на международните отношения. Утвърждава се позитивността във външнополитическата дейност на Федерацията, която според Лавров се развива в руслото на руските идеи и оценки – в посока на демократическа многополюсност. Тя е обвързана с формирането на феномена глобализация с „азиатско лице, както и с разширяващата се практика на ‘стратегически диалози’”. Според руския външен министър на съвременния етап от развитието на международните отношения се потвърждава верността на базовите принципи на руската външна политика – прагматизъм,

многовекторност, последователно, но без ориентир към конфронтация, развитие на националните интереси².

През първите години на 21 век действията на Кремъл по осъществяване на външнополитическата доктрина не успяват да преодолеят съществуващите съмнения за руските политически, икономически и военни възможности в Южнокавказкия регион. През 2006 г. засилващата се енергийна зависимост на Западна Европа и на държавите от постсъветското пространство от Москва обаче коренно променя геополитическата ситуация. Все повече в действията на руската дипломация се очертават акценти, които могат да се превърнат в основна тенденция във взаимоотношенията на Федерацията с външния свят. Фактическите граници на преобладаващото руско влияние се очаква да бъдат определяни от резултатите на „цялостната оценка на всеки потенциален негов компонент“ преди всичко от три позиции:

- ✓ Присъствието на реални руски интереси в дадена територия, както и степента на тяхната важност в настоящия момент и в бъдеще;
- ✓ Притежаването на достатъчно инструменти за тяхната реализация в конкретния (суб)регион или държава;
- ✓ От общия баланс на загубите и придобивките в процеса на осъществяване на държавните интереси.

Нееднозначният, а понякога и негативен резултат по всеки един от тези критерии, предполага максимална предпазливост при очертаване на най-близките перспективи на Русия в даден (суб)регион. С течение на времето се очаква тези три позиции да претърпят метаморфоза, която неминуемо ще окаже влияние и върху географските координати на ориентираното към Русия геополитическо пространство³.

През призмата на така оформящата се обща парадигма трудно могат да бъдат определяни като успешни руските опити за преодоляване на осъществено посредством американската тактика на „геополитическия плурализъм“ разблокиране на постсъветското пространство и разпръсването на редица бивши съветски републики по различни прозападни съюзи и

алианси. След разпадането на Съветския съюз новите републики участват в различни конфигурации, които обединяват/разединяват единното дотогава пространство. Общността на независимите държави (ОНД) е първото обединение, в чиито състав влизат всички независими държави на бившия СССР, без прибалтийските републики.

Второто е създаденият през 2000 г. в Астана (Казахстан) икономически съюз, чиито членове са Русия, Беларусия, Казахстан, Киргизстан и Таджикистан. Следващата е съставената през 1994 г. Организация на Централна Азия, състояща се от Казахстан, Узбекистан, Киргизстан и Таджикистан. Организацията за икономическо сътрудничество включва държавите от Централна Азия и Азербайджан, Туркменистан, Афганистан, Пакистан и Иран.

През 1997 г. по инициатива на президента на Казахстан Нурсултан Назарбаев е създадена специална програма за развитие на икономиката на Централна Азия, в която участват Казахстан, Туркменистан и Киргизстан. Следващата организация е ГУУАМ, в чиито състав влизат Грузия, Украйна, Азербайджан, Молдова и Узбекистан. През втората половина на 90-те години чрез това обединение НАТО реализира до известна степен програмата си “Партньорство за мир”.

Контрапункт на това обединение е възродената от Москва съвместно с ръководствата на страните, нечленки на ГУУАМ Организация Договор за колективна сигурност (ОДКБ). В епохата на Владимир Путин се засилва и ролята на т.н. Шанхайска организация за сътрудничество (ШОС). Тя обединява $\frac{1}{4}$ от населението на Земята. Известна още като „Шанхайската петица” (Шанхай - 5) тя включва Китай, Русия, Казахстан, Таджикистан и Киргизия, а през 2001 г. неин член става Узбекистан. ШОС все повече се възприема като руско-китайски съюз против засилващото се влияние на САЩ в Централна Азия. Нейната значимост нараства след като Индия, Пакистан и Иран получават статут на наблюдатели. Откъсването на

Узбекистан от ГУ(У)АМ също се определя като сериозен успех в битката за влияние в Евразия.

Ситуацията още повече се усложнява с формирането на т.нар. ОНД-2*. Този термин вече не е политическа метафора, лишена от съдържателен смисъл след „срещата на върха на непризнатите държави” през юни 2006 г. в Сухуми** (своеобразен Анти-ГУАМ на проведената през май с.г. в Киев среща на представителите на ГУАМ). Директорът на приднестровския филиал на Съвета по национална стратегия на Русия, политологът Д. Соин недвусмислено очертава основните акценти на тази среща. Тя е „отговор на саммита на ГУАМ. Той носи явна агресивна насоченост спрямо непризнатите държави. При това те [представителите на ГУАМ - Н.Д.] говорят и за демократични ценности и се наричат „Общество на демократичния избор”. Затова и получават симетричен отговор под формата на общество „За демокрация и права на народите”. Съвместната декларация на лидерите на Абхазия, Южна Осетия и ПМР, подписана в Сухуми, открива нов етап на военнополитическата интеграция на „паралелното ОНД”⁴.

Разнообразните алианси обвързват в различни конфигурации, групи и тематични обръчи евразийското пространство. Техният анализ създава благоприятна възможност за проследяване на промените в сферата на геополитиката, а така също и в характера на външнополитическата дейност на едни или други страни. Тези изменения водят до образуването на странни съединения от числа, политики, политическа география и идеологии. Типичен пример за това е кавказката политика, в рамките на която динамиката на формиращите се конфигурации се представя през призмата на количествените измерения. Комбинацията от числа „4+2” означава четири държави (Русия, Грузия, Армения и Азербайджан), с обозначаването на другите две, намиращи се в региона страни – Турция и Иран. Алтернативните предложения за създаването на кавказката система на сигурност е формулата

---

* Това образование включва Приднестровската Молдавска Република (ПМР), Абхазия и Южна Осетия – *Б.а.*

** столицата на Абхазия – *Б.а.*

3+3+2, която в дублираща форма предлага същото количество държави. Цифрата 2 е включена и в друг вариант, който очертава допълнителните субекти в кавказките процеси. Комбинацията 3+2+3 включва освен посочените 6 кавказки субекти САЩ и държавите от ЕС, чието присъствие в осъществяването на проектите за гарантиране на регионалната сигурност, се подразбира. Числовите комбинации олицетворяват геополитическите трансформации на блоковата политика на държавите в Кавказкия регион. Метаморфозите на геополитическите структури в региона, при игнорирането на позициите на едни или други регионални субекти, доказват, че те могат да имат собствен еволюционен процес.

Засилващата се нестабилност и конфронтация очертават постсъветското пространство като една динамична мрежа от граници, която повече разграничава държавите, отколкото да решава многобройните проблеми. Русия все още е в процес на преодоляване на своята политика на „контролирана нестабилност”, заинтересована най-вече в консервирането на т.нар. „замразени конфликти” на непризнатите държави. Съществуването на конфликтни ситуации е сериозно препятствие за интегрирането на черноморските държави от постсъветското пространство в евроатлантическите структури⁵, което е в унисон с руските планове.

Външнополитическите акценти на Москва са изцяло подчинени на отстояване на позициите на Федерацията като най-голямата и политическа влиятелна държава на постсъветското пространство. Русия е кавказка и черноморска страна (7 нейни субекта изграждат Северно-Кавказкия регион, а още 3 други са в зоната на Степното Предкавказие). Активността на Русия в контекста на южнокавказките процеси е динамична и с висока степен на напрежение. Влиянието ѝ върху „непризнатите държави” в региона е неоспоримо.

Многобройни са вариантите и анализите, които правят руските политолози и политици, насочени към изграждането на строен модел за

конкретизиране на руските акценти и действия в Южен Кавказ.⁶ Този модел може да бъде обобщен чрез следните ориентири на руска политика в региона.

- ✓ Стратегията на Русия в Южен Кавказ е неизменно обвързана с националните интереси, насочени към запазване в Черноморско-Каспийския регион на руското икономическо присъствие, подсилено от политическите и военните инициативи и средства на Федерацията.
- ✓ Русия гарантира своята сигурност на кавказкото направление чрез отстояване на следните позиции. 1. Отказ от нови разделителни линии и изкуствени бариери за взаимноизгодно международно сътрудничество в района на Черно море и Кавказ; 2. Кавказ е единен организъм, който включва и част от руската територия, теза, върху която трябва да се основава разработването на всяка формула за регионална сигурност; 3. Най-важните и актуални приоритети в региона е ликвидирането на тероризма и екстремизма и мирното решаване на карабахския, абхазкия и южноосетинския конфликти; 4. Русия е категоричен противник на междудържавните военнополитически противопоставяния и на преразглеждане на стратегическия баланс на силите в региона, а още повече – изтласкването оттам на Русия. Това се отнася и за опитите за изкуствено съперничество в зони, нуждаещи се от колективни усилия.

Търсенето на възможности за отстояване и прокаране на максимално изгодни за руските интереси позиции утвърждава все повече в руската политическа лексика и действия тезата за руския иредентизъм. Тя се основава на признаването на цялото постсъветско пространство за територия на „историческа Русия“. Сценарият на осъществяването на тази идея е ориентиран към преразглеждане на основните принципи, върху които е изградена Беловежката система⁷, чието доскорошно доброволно следване от Москва поставя Кремъл в неизгодна геополитически позиции⁸.

Неизбежен е аналогът в практическото приложение на руския иредентизъм в постсъветското пространство с основния гарант за силното присъствие на Москва в системата на международните отношения - енергетиката. Засилващото се значение на фактора енергетика в глобалната политика, превръща Русия в един от основните играчи на този фронт. В геополитически план се утвърждава тезата, че този фактор променя формулата за уравнение на стратегическата стабилност, като съкращава относителния дял на ядрените оръжия. Не случаен и неоспорим е изборът на темата за енергийната сигурност като приоритетен при председателството на Москва на Г-8 през 2006 г. Тя е от значение както за енергоресурсите в региона на Близкия и Средния изток, така и в постсъветското пространство. Постоянните промени там очертават непрекъснато налагащата се логика на съгласие между великите сили относно безалтернативността на демокрацията и пазарния принцип като фундаментални основи на обществено развитие.

Този очертаващ се постулат в международното пространство е в пряка зависимост от недостига в световен план на енергоносители. Този проблем в контекста на запазване съвременните темпове на развитие на съвременната технологичната база неминуемо се очертава като основен през следващите 10-15 години. Той няма абсолютна стойност предвид възможността САЩ да започне разработването на нефтените си залежи в Аляска, както евентуалното експлоатиране на нефтоносните пясъци на канадската провинция Алберта, чиято рентабилна цена на нефта 30 долара за барел би снизила световната цена на нефта до това ниво⁹. Вашингтон обаче игнорира тази възможност. Предимството на САЩ пред ЕС, Китай и Япония е притежаването на собствени нефтени резерви и фактът, че емитираният от САЩ долар играе ролята на световната резервна валута¹⁰.

Това предопределя дългосрочния характер на нарастване цената на енергоносителите и превръщането на руския нефт, газ и въглища от търговски в стратегически, геополитически ресурс. Този нов аспект на руските енергоресурси предопределя коренното преосмисляне на

принципите и механизмите на тяхното използване предвид новите реалности на пазара на енергоносители:

- ✓ Нарастващата сегментация очертава тенденцията към засилване свободата на избора на компаниите, контролиращи нефтените местонаходища и заводите по производство на природен газ. След няколко години те първоначално ще продават енергоносители на „своите национални потребители”, а на открития световен пазар продажбата ще се осъществява само „по остатъчния принцип”;
- ✓ Ограничаване, а след това и частично изтласкване на глобалните монополи от националните компании, в основата си държавни, или действащи под твърдия контрол на държавата;
- ✓ Либерализацията на пазара на газта, намаляването на значението на тръбопроводната система, както и важността на местонаходищата във вътрешността на континента и увеличаването стойността на тези, които са разположени на морския бряг или шелф;
- ✓ Недостигът на алтернативните енергоносители (включително на биотопливо) като потенциалният дефицит на енергоносителите ще поддържа в близките 10 години и „нефтеният пир” на Русия ще приключи към 2020 година¹¹.

Благоприятните в съвременен план за Русия перспективи предопределят създаването и реализацията на качествено нова енергийна доктрина, която да гарантира на Федерацията стабилни позиции. Не е изгодно обаче тя да се основава само върху наличието на суровинните местонаходища, но и върху стратегически очертана иновационна политика. Руският икономист М. Делягин определя десет основни компонента, чието осъществяване гарантира според него бъдещия просперитет на Руската Федерация.

1. Най-важната крачка в тази посока е възстановяването на енергийния суверенитет. Това означава отказ от колониалните по своята същност съглашения с глобалните монополи, подписани през

първата половина на 90-те години на 20 век. Резултатите от тях са или нарушаване на руските закони, както е Каспийският тръбопроводен консорциум, или са в ущърб на националните интереси на Федерацията. Доказателство за това са споразуменията за разделянето на продукцията, според което чуждестранните инвеститори получават цялата печалба от добива на руски нефт и газ, Русия остава и техен длъжник. Препоръката на Делягин за преодоляване на тези неизгодни за Федерацията съглашения е ориентирана към гарантиране на максимално влияние на руския капитал, както частен, така и държавен, при усвояването на природните ресурси. Русия притежава достатъчно средства за самостоятелно осъществяване на проекти, а чужденците трябва да се допускат само като носители на отсъстващи във Федерацията технологии, с изричното условие предаването им на руската страна. Най-добрият вариант за Русия е привличането на чуждестранния капитал само като специализирани фирми или като такива, които да организират осъществяването на съответния проект. Руският икономист утвърждава тезата за осъществяването на изключителен национален контрол върху всеки проект и собственост за добиване на природни ресурси. Изключение според него може да се прави само при проекти за „контрол върху природните недра“ срещу най-новите технологии (в това число и извън енергийния сектор). Тръбопроводният транспорт с оглед неговата стратегическа значимост трябва да остане собственост на държавата. Делягин е категоричен, че чуждестранният капитал като стратегически конкурент на Русия не трябва да бъде допускан до този сектор. Сериозна опасност крие също така стремежът на Европейския съюз да лиши Русия от нейното конкурентно предимство чрез опитите му да принуди Москва да ратифицира Договора към Енергийната харта,

според която всички желаещи получават свободен достъп до руската тръбопроводна система.

2. Втората по значимост задача на Русия е гарантирането на баланса между интересите на бизнеса и обществото с помощта на териториалното разделяне на тези интереси. Областта на осъществяването на търговската инициатива и последователната агресивност на частния бизнес трябва на първо място да бъде постсъветското пространство, което в стратегически енергиен план трябва изцяло да е в орбитата на руския бизнес. Държавата е длъжна да организира, насочва и изцяло подкрепя външната експанзия на частния руски бизнес. Основният принцип да е предоставяне на относително евтини руски енергоресурси срещу стратегически значима собственост. Руският икономист посочва и механизмът, чрез който да се осъществи този план - създаването на проруско лоби, създадено с „енергийни пари”, но без разрушителните за Русия „газови” и други войни. В контекста на тази препоръка е и недопустимостта на реализация на проекта за газопровод от Казахстан към Турция, заобикаляйки Русия, което би прекъснал достъпа на Федерацията до газта на Туркмения и Узбекистан. Най-актуалната стратегическа цел на Москва е включването на „Газпром” в разпределителните мрежи на страните от Европейския съюз. Една от първите задачи, освен Великобритания и Германия трябва да са Холандия, Франция, Италия и Гърция.
3. Повишаването степента на преработка на експортната продукция е определена като трета фундаментална задача.
4. Интензификацията на развитието не елиминира необходимостта от усвояване на нови местонаходища, на първо място Ямала, и възстановяване на мащабното геологическо разузнаване, което е сигурен гарант за устойчивото развитие на топливно-енергийния комплекс в стратегическа перспектива.

5. Машабните енергийни спестявания се нуждаят от системни усилия и помощ на държавата, което означава технологическа модернизация, финансово-икономическа прозрачност и твърди ограничения на злоупотребите с монополното положение.
6. Развитието на електроенергетиката трябва да се подчинява на принципите на технологичната ефективност, а не на извлечения за печалбата на отделни фрагменти на единната енергосистема.
7. С оглед оздравителната програма на енергийния баланс на Русия в резултат на посочените мерки Делягин препоръчва извършването на системен анализ на експортните задължения, поети от Русия и нейните компании и при необходимост – тяхното актуализиране в съответствие с възможностите на руския енергиен отрасъл. Не трябва да се забравя, че 20 % от изнасяния от Русия газ се купува в Средна Азия, което създава неизгодна за Федерацията енергийна зависимост*.
8. Цените на енергоносителите вътре в страната не се нуждаят от ориентиране към жизнения стандарт на всички руснаци, най-вече на най-бедната част от тях. Задълженията по повишаването на цените на газа, приети в преговорния процес с ЕС за присъединяването на Русия към Световната търговска организация (СТО) под натиска на руското газово лоби, се нуждае от бърз отказ като подриващо националната конкурентоспособност.
9. В последната точка от своята доктрина Делягин предлага една неосъществена мечта – Русия да продава своя нефт и газ в рубли, вместо в долари.
10. Доходите от износа на суровини да бъдат ориентирани към комплексната модернизация на Русия: възраждането на нейния

---

* Този факт не трябва да се драматизира предвид съзнателното замразяване от страна на Русия на преработката на газ вътре в страната. Това решение има геополитически характер, насочено към по-бързото изчерпване на газа от постсъветските държави от Централна Азия, което да гарантира руското стратегическо предимство в бъдеще. – *Б.а.*

управленчески, човешки и производствен капитал върху качествено нова, съвременна технологическа основа¹².

Руската енергийна доктрина отразява засилващите се амбиции на Москва да утвърди и разшири полученото през последните години енергийно предимство. Обяснението за този процес често се търси в опасността, която Кремъл вижда в непрекъснато разширяващите се граници на НАТО и ЕС. Москва търси компенсация чрез превръщането на енергийните ресурси в печеливш елемент от външнополитическия инструментариум за политически натиск. Засилват се опасенията, че Русия като собственик на най-големите запаси на природен газ в света чрез обединение със страни като Алжир, Либия и държавите от Централна Азия могат да създадат своя газов клуб, който да определя ситуацията на пазара, както това прави ОПЕК с нефта. Москва отрича съществуването на такъв план, но не елиминира възможността от създаването на подобен картел, ако това пожелаят най-големите производители на газ¹³. Конкретни доказателства за новото самочувствие на Русия са повишените цени на газта за Украйна през януари 2006 г.. Не е случаен и сериозният конфликт на Москва с Варшава, предизвикан от строителството на газопровод по дъното на Балтийско море, който заобикаляйки Полша, излиза на германското крайбрежие. Сериозен противник на двустранните отношения Европейски съюз - Русия се очертава и Литва, която подобно на Полша е ощетена от балтийското споразумение между Москва и Берлин¹⁴. Москва обръща поглед и на изток. Руският президент Вл. Путин прогнозира, че делът на азиатските държави в енергийния експорт на Федерацията през следващите десет години ще нарасне от 3 до 30%, най-вече в посока Китай. Според някои анализатори обаче, мнението на руския президент е блъф, чиято цел е да засили позициите на Москва в преговорите със западните му партньори¹⁵. Съществува и друго мнение, че опасенията на Вашингтон от възможността за създаване на оста Пекин-Москва едва ли са безоснователни¹⁶.

Офанзивата на Русия за утвърждаване и подсигуриране на своето господстващо положение в енергийната политика в Евразийското пространство се подплатява и законодателно. След седемгодишно прекъсване Държавната Дума на Русия на 22 декември 2006 г. е готова на второ четене да приеме закона „За магистралния тръбопроводен транспорт”. Според него във Федерацията се забранява строителството на магистрални газопроводи, в които държавата притежава по-малка част, отколкото в „Газпром”, и нефтопроводи, които са с по-малко държавно участие от това в „Транснефт”. Фактическата забрана на частен тръбопроводен транспорт в Русия влиза в сила от 2007 г. Това означава, че в държавата ще се разрешават магистрални газопроводи само с не по-малко от 50 % държавно участие и нефтопроводи с не по-малко от 75 % участие на държавата.¹⁷ Непосредствен резултат от това решение на Държавната дума е акцията на Кремъл спрямо частните акционери в Каспийския тръбопроводен консорциум (КТК). В края на декември 2006 г. те отказват да отстъпят на руското искане за повишението на тарифите за транзита на петрол от 29 щ.д. на 39 щ.д.¹⁸ Законодателните инициативи на Москва разсейват и последните надежди на ЕС и САЩ за максимално използване на отсъствието на забрана на частни „тръби” в законодателството на Русия за успешни търгове с Кремъл¹⁹.

Ответна реакция на различните компании и държави срещу действията на Кремъл е подписания на 23 януари 2007 г. между най-големия производител на нефт в Казахстан международното предприятие „Тенгизшевройл” (ТШО), консорциума „Аджил-ККО” и Националната компания „КазМунайГъз” (КМГ) Меморандум за разбирателство по основните принципи на сътрудничество при проектиране на създаването на Казахстанската каспийска система за транспортиране (ККСТ). Нужните инвестиции за ККТС са около 4,5 млрд. долара. Системата включва нефтопроводът Ексене – Курик, нефтопреливни терминали на казахстанското крайбрежие на Каспийско море, танкери, а също и наливни терминали и съединителни тръби до азербайджанския вход на тръбата Баку–Тбилиси–

Джейхан. ТШО планира през 2010 г. да добива при сегашните 13,2 млн. т 32-34 млн. т, като по този начин запази водещия статут на Каспийския тръбопровод.

Възможно е стратегическата заинтересованост на западните правителства за осигуряване на независими от официална Москва пътища за доставяне на нефт и газ да ги подтикне към решителни действия. Като например източно-каспийските инвеститори да отделят големи средства за развитието на ККТС, а западно-каспийските да посрещнат по-радушно техния нефт в Баку-Джейхан и да се заемат с разширяването му.

Подписаният на 23 януари 2007 г. Меморандум между Астана и западните ѝ партньори е сериозен сигнал към Москва за необходимостта повече да се съобразява с интересите им. Отсъствието на промяна в политиката на Кремъл може да преърне тази дата в начална точка на коренна промяна в нефтения пазар на Евразия.

* * *

Руският прагматизъм през последните месеци се проявява и в кавказките процеси. Отношенията на Федерацията с Грузия, чиято политика спрямо регулирането на конфликтите в Абхазия и Южна Осетия е показателна; Постоянно повтаряната теза от грузинските институции за изтегляне на руските миротворчески сили от региона досега неизменно поставяха руската страна в позицията на оправдаваща се и търсеца варианти за отлагане и компромиси. Руският външен министър С. Лавров през последните години декларира тезата за равнопоставеност в двустранните отношения, които се нуждаят от диалог по икономическите въпроси като възстановяването на железопътната линия Сочи – Сухуми – Тбилиси, предшестваш решаването на политическите въпроси²⁰. Тази пожелателна остава в рамките на хипотезите след нарастващото напрежение между Москва и Тбилиси през октомври и ноември 2006 г.

Кризата избухва на 27 септември 2006 г., когато по заповед на грузинския президент М. Саакашвили са арестувани четирима руски

офицери, обвинени в планиране на заговор срещу неговата власт. Тяхното бързо освобождаване, не без натиска на САЩ, не спомага за преодоляване на конфликта. Междувременно Москва въвежда срещу Грузия жестоки търговски и финансови санкции, а също така отзовава от Тбилиси своите дипломати. Ескалацията на конфликта се характеризира с враждебна риторика. Руските власти окачествяват грузинското правителство като фашистко, руският парламент обсъжда приемането на документ за „държавен тероризъм, докато Саакашвили обвинява Русия в опит да развали Грузия. Двете страни търсят съюзници в Съвета за сигурност (Руската Федерация), в Европейския съюз и САЩ (Грузия)²¹. Емоцията се превръща във водещ коректив в отношенията Москва-Тбилиси, което повишава степента на непредсказуемост в Кавказ.

Развитието на процесите в региона доказва силната взаимозависимост в геополитическите параметри на регионалната сигурност. Всяка дестабилизация на етнополитическата ситуация („размразяване на конфликтите” в Южна Осетия и в Абхазия) неминуемо резонира във вътрешнополитическите конфликти в руския Северен Кавказ. В условията на непрекъснато повишаване на етнополитическото напрежение в Дагестан и нестабилната ситуация в Чечения Москва среща сериозни трудности в противопоставяне на издигнатия от грузинския президент Михаил Саакашвили лозунг за „събирането на земята”.

В ерата на Саакашвили няма промяна в принципните основи на Тбилиси, предлагайки на Цхинвали и Сухуми войнствена риторика и перманентно напрежение в граничните райони с Абхазия и Южна Осетия. Съвременните реалности във възприемането на „непризнатите републики” от водещите субекти в кавказките процеси са толкова променени, че осъществяването на грузинския вариант на реинтеграция на тези автономни републики е предопределено да бъде неуспешен опит за военен реванш.

От съществено значение за мястото и ролята на Русия в Кавказкия регион са начините, средствата и методите, които Москва използва при

решаването на грузинско-абхазкия и грузинско-южноосетинския конфликти, както и на конфликта с Нагорни Карабах. Създалата се през последните години геополитическа ситуация в Южен Кавказ очертава както основните акценти на руските национални интереси, така и модела, който би утвърдил водещото място на Москва в силната конкуренция с регионалните и глобалните играчи в Черноморско-Каспийския регион.

- ✓ Всяка дестабилизация на ситуацията в Кавказ води до тежки последици за Русия, още повече че конфликтите в Южен и Северен Кавказ са взаимосвързани и неотделими един от друг.
- ✓ Важно за Русия е да се гарантира безпроблемното и сигурно използване на транзитния потенциал на Южен Кавказ с оглед гарантиране на нормалното функциониране на стратегическия транзитен коридор „Север-Юг”, осигуряващ партньорските отношения на Русия с Иран, Индия, държавите от Близкия и Средния Изток.
- ✓ Реанимацията на единното икономическо пространство на Русия с държавите от Южен Кавказ е силен аргумент за запазване и разширяване на позициите на Москва в региона. От съществено значение е Русия да задържи икономическите параметри на силно ограничения, но съществуващ пазар за реализиране на собствената си продукция в региона, а така също и в сферата на икономическото и научно-техническото сътрудничество.
- ✓ Военното присъствие на Русия в Южен Кавказ е компонент от националната сигурност на държавата, което обективно означава, че е фактор на стабилност и същевременно средство за поддържане на баланса на силите в региона. За Русия то е противовес за претенциите на другите държави за установяване на стратегически контрол в този регион. От съществено значение е актуализирането на целите и задачите на руското военно присъствие, които да са ориентирани към практическата страна на запазване на руското влияние в Южен Кавказ.

- ✓ Неотклонният ориентир на Грузия и Азербайджан към членство в НАТО не може да бъде спрян, но Русия продължава да търси начини и средства за максимално отлагане на сроковете на утвърждаването на НАТО в Южен Кавказ. Особено чувствителна е темата Чечения и другите северокавказки автономни републики. Русия е заинтересована, от територията на Южен Кавказ да не се оказва подкрепа на силите на тероризма на териториите на Северен Кавказ. Това предопределя руската политика в района да бъде канализирана в изграждането на система на адекватни отношения с Грузия и Азербайджан, която да включва конкретни и ефективни мерки, свързани с елиминиране на възможността от техните територии да се осъществява враждебна за Русия политика.

Руската Федерация, независимо от динамичните промени както на участниците, така и на геополитическата конюнктура, активно използва съвременните преимущества, които притежава – суровинната база и транспортните коридори. Не без значение за бъдещето обаче е обстоятелството, че субективният фактор и възможностите на регионалните и глобалните играчи в Кавказката игра не само ще очертават акцентите и алтернативите на процесите в региона, но и ще определят векторите на руския иредентизъм.

---

¹ Лавров, С. Россия в глобальной политике. – Московские новости, 2006, №7 (03.03.2006)

² Пак там

³ Арухов З. Тактика „геополитического плюрализма” и некоторые аспекты региональной политики России на постсоветском Кавказе. // Национальная и региональная безопасность на юге России: новые вызовы.

www.kavkazonline.ru/csrip/elibrary/uro/v14/a14_03.htm. 31.03.2006.

⁴ Соин Дм. У "СНГ-2" есть перспективное будущее. // Новости. 16.06.2006

⁵ Report prepared by the German Marshall Fund of the US, on the occasion of the NATO Summit 2005, for “A new Euro-Atlantic strategy for the Black Sea region”.

<http://www.jamestown.org/images/doc/KonstRon.doc>

⁶ Гущер, А. Геополитическая ситуация в Закавказье. Национальные интересы и безопасность России. // Азия и Африка сегодня, 2004, № 10, с. 25-38; Маркелов, С. Южный Кавказ - многоугольник интересов, 23.05.2005. Холмогоров, Е. Прагматическая иредента.

<http://www.apn.ru/publications/article1391.htm> 05.11.2005. Помощникът на руския президент, заместник-ръководителят на администрацията на Кремъл Владислав Сурков посочва основните опасности за суверенитета на Русия.

<http://www.izvestia.ru/politic/article3084195/?print>. 03.03.06

⁷ http://www.sdpuo.com/speech/leaders/3c14ca89/view_print/

⁸ По-подробно вж. Холмогоров, Е. Прагматическая ирредента.

<http://www.apn.ru/publications/article1391.htm>. 05.11.2005.

⁹ Делягин М. Энергетическая доктрина России. // Экологическа система. Москва.

Септември 2006, № 9. http://esco-ecosys.narod.ru/2006_9/art_178.htm

¹⁰ Пак там.

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

¹³ Putin's petro politics. // Christian Science Monitor. USA. 16.11.2006

¹⁴ Rettman A. Veto problem on EU-Russia treaty getting bigger. <http://euobserver.com/9/23569>.

26.02.2007.

¹⁵ Димитров Пл. Русия и ЕС – неизбежното геополитическо партньорство. // Геополитика. 2006. № 5. С. 77-81.

¹⁶ Putin's petro politics. // Christian Science Monitor. USA. 16.11.2006.

¹⁷ Частные трубопроводы в России запретят законодательно. // Коммерсантъ. 14.12.2006.

<http://law.edu.ru/news/news.asp?newsID=10414>.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Пак там. Големите петролодобивни компании, които са акционери в КТК – “Шеврон”, “Шел”, “Ексън” и “Лукойл” нямат алтернатива освен да отстъпят пред натиска на руската държава. Правителството на Русия показва, че е готово както за пререструктурирането на КТК, така и за фалита на дружеството. Противопоставянето на частните акционери и държавната власт в Русия влиза в най-острата си фаза в края на 2006 година и през първите две седмици на декември достигна своята кулминация.

В края на май 2006 г. Федералната данъчна служба на Москва обявява, че има финансови претенции на стойност 4,7 млрд.рубли към компаниите. “Росимущество”, “Росенерго” и “Минпроменерго” с общи усилия успеха няколко пъти да отклонят искането на частните компании за разширение на капацитета на КТК.

Според официална информация на терминала си в Новоросийск КТК транспортира нефт независимо, че лицензът ѝ за това е изтекъл през август 2006 г. и това позволява да се блокира работата на консорциума във всеки един момент.

Обръщението от 14.12.2006 г. на руския акционер “Лукойл” към останалите участници в КТК с предложение да се увеличат рязко тарифите за транспортирането на нефта по тръбата и да намалят лихвения процент върху парите, които са представили за строителството на тръбата през 1995 година, променя ситуацията.

Каспийският тръбопроводен консорциум притежава единственият частен магистрален петролопровод на територията на Русия. Той съединява района на добива на суровината в Казахстан с Новоросийск, който се намира на Черно море. Най-голям дял от акциите притежава руската държава – 24 на сто. След нея е Казахстан с 19 на сто. Държавата Оман също притежава 7% от акциите на тръбата. Останалите акционери са частни компании – “Шеврон” има 15 на сто, “Лукойл” и “Бритиш петролиум” притежават 12,5 процента, “Роснефт” и “Шел” имат 7,5 на сто, а “Ексън” държи 7,5% от тръбата. <http://www.cpc.ru/portal/alias!press/lang!ru/tabID!3360/DesktopDefault.aspx>

Западните акционери в тръбата трябва да решат до събранието на 21 декември, дали приемат условията на “Росимущество”. Държавните акционери са се споразумели да гласуват “за” предложението. Няма информация каква позиция ще заемат “Лукойл” и “Бритиш петролиум”. От “Шеврон”, който от частните акционери държи най-голям дял, са потвърдили пред “Комерсиантъ”, че са получили писмото, но се въздържали от коментар.

Мотивът е, че все още не е настъпил срокът за окончателното гласуване. „Шеврон“ са склонни да приемат предложението на „Росимущество“ и да проведат преговори за условията по „предаването“. От „Ексън“ също са отказали коментарий, но по данни на „Комерсант“ там планирали да гласуват „против“ руското предложение.

В крайна сметка окончателното решение ще зависи от малките акционери на тръбата, като ЕНИ, „Роснефт“ и „Шел“. Според руското издание, „Ексън“ са способни да обединят около своя глас по-малките недоволни акционери и да блокират руските интереси. Според други анализатори обаче се очаквало, че малките акционери ще се консолидират около „Шеврон“.

С предложението законопроект, руското правителство слага бариера пред частните инвестиции в петролни тръби. Максимумът, който могат да заемат частните капитали е 20 на сто.

Според „Комерсант“ ситуацията може да се промени, ако „Транснефт“ поеме руският пакет акции в КТК, а вицепрезидентът на „Транснефт“ Сергей Евлахов вече води преговори с „Росимущество“ по договора за прехвърляне на управлението на активите.

²⁰ Сергей Лавров: 2005-й был позитивным годом для внешней политики России. <http://www.seme.ru/news/detailed.php?id=19629>

²¹ Dinmore G. Georgia calls on Europe for coherent policy The Financial Times. 29.09.2006; Lieven A. Will be a War in Caucasian Region? // Newsweek. USA. 09.11.2006